
OBLICZA I WYMIARY PRACY SOCJALNEJ

DOI: 10.5604/01.3001.0013.1722

KAZIMIERA WÓDZ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-6622>

EWA LEŚNIAK-BEREK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5951-9286>

UDZIAŁ STUDIUM PRACY SOCJALNEJ INSTYTUTU SOCJOLOGII UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W PROCESIE PROFESJONALIZACJI ZAWODU PRACOWNIKA SOCJALNEGO – ZARYS HISTORYCZNY

ABSTRAKT

Celem artykułu jest zaprezentowanie dokonań Studium Pracy Socjalnej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego osiągniętych na przestrzeni 25 lat działalności. Obok bogatego doświadczenia w zakresie kształcenia do zawodu pracownika socjalnego, jednostka charakteryzuje się aktywnością naukowo-badawczą oraz liczną współpracą w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Całokształt działalności wpisuje się w dążenia wzmacniające proces profesjonalizacji i wzrostu prestiżu społecznego zawodu pracownika socjalnego. Wynika z przekonania o zasadności wzajemnego przenikania teorii z praktyką, co znajduje wyraz w różnych formach realizowanych zadań. Tekst powstał z okazji jubileuszu 25 lat istnienia Studium Pracy Socjalnej i jest podsumowaniem najważniejszych osiągnięć.

Słowa kluczowe: kształcenie do pracy socjalnej, badania w pracy socjalnej, współpraca

Zapoczątkowany w latach 90. ubiegłego wieku proces przeobrażeń ustrojowych, a także zmian systemu pomocy społecznej w Polsce, stał się początkiem intensyfikacji działań zmierzających do profesjonalizacji kadr pomocy społecznej. Podniesienie wymagań w stosunku do osób

wykonujących zawód pracownika socjalnego wiązało się z koniecznością zmiany dotychczasowej ścieżki przygotowania do zawodu. Mimo (lub też „dlatego”) iż uprawnienia do wykonywania zawodu uzyskała wówczas dość szeroka grupa osób¹⁾, nie ulegało wątpliwości, że zrodziła się pilna potrzeba kształcenia profesjonalnych kadr pomocy społecznej, posiadających kompetencje do zmierzenia się z narastającymi problemami społecznymi. Lata 90. przyniosły zatem niezwykle dynamiczny rozwój różnych form kształcenia w obszarze pracy socjalnej na poziomie wyższym. W działania te wpisuje się powołanie w 1993 r. Studium Pracy Socjalnej jako jednostki dydaktycznej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego, odpowiedzialnej za realizację trzyletnich Wyższych Zawodowych Studiów Socjologicznych o specjalności *praca socjalna*²⁾. Idea powołania studiów w ramach socjologii zrodziła się kilka lat wcześniej i stanowiła naturalną konsekwencję zaangażowania katowickiego środowiska socjologicznego w badania problemów społecznych miast aglomeracji śląskiej. Niemalże znaczenie dla kształtu programu nowych studiów miały kontakty z innymi ośrodkami socjologicznymi w Polsce (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie – prof. zw. dr hab. Krzysztof Frysztacki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – prof. dr hab. Anna Kotlarska-Michalska) i za granicą (University of Surrey, Durham University, Indiana University, Johns Hopkins University). Ważnym źródłem inspiracji były ponadto doświadczenia zebrane przez inicjatorkę i kierownika Studium Kazimierę Wódz, która w latach 1993–1996 brała udział w pracach komisji ds. Reformy Kształcenia w Zawodzie Pracownika Socjalnego, prowadzonych przy Ministerstwie Pracy i Polityki Socjalnej, a potem – w Radzie Redakcyjnej Biblioteki Pracownika Socjalnego (Wódz, Leśniak-Berek, 2008, s. 57). Wreszcie utworzenie Studium stanowiło odpowiedź na realne zapotrzebowanie regionu o dużej liczbie podmiotów pomocy społecznej i rosnącej potrzebie zdobycia profesjonalnej wiedzy, niezbędnej w rozpoznawaniu problemów, dokonywaniu pomiaru potrzeb

¹⁾ Między innymi absolwenci takich kierunków, jak: psychologia, pedagogika, socjologia i inne pokrewne, nie posiadających w swoim programie nawet elementarnych podstaw metodyki czy aksjologii pracy socjalnej.

²⁾ Począwszy od 1994 r.

oraz dobieraniu właściwych środków interwencji (Wódz, 1999, s. 143). Osadzenie kształcenia do pracy socjalnej w dyscyplinie socjologii pozwalało na szerokie nawiązania do społecznych uwarunkowań zawodu, podkreślanie znaczenia badań w procesie diagnozy społecznej czy sięganie do myśli społecznej w drodze rozwoju i umacniania tożsamości zawodowej. Jednocześnie wymóg realizacji praktyk zawodowych oraz rozbudowany blok zajęć związanych *stricte* z pracą socjalną pozwalały na kształcenie wyraźnie ulokowane w specjalności.

Wraz z zakończeniem pierwszego cyklu studiów licencjackich, począwszy od 1997 r. umożliwiono kontynuację kształcenia na uzupełniających socjologicznych studiach magisterskich o specjalności *praca socjalna*, a w kolejnych latach: *Zarządzanie pracą socjalną*, *Praca socjalna – organizowanie społeczności lokalnej*, *Praca socjalna i ekonomia społeczna*, *Organizowanie społeczności lokalnej*, *Zarządzanie pracą socjalną i ekonomia społeczna*. Studia magisterskie miały w pierwszych latach charakter zamknięty, adresowany jedynie do absolwentów licencjackich studiów socjologicznych. Zapewniały programową ciągłość kształcenia i cieszyły się sporym zainteresowaniem zarówno na studiach w systemie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym. Organizacja studiów oraz jej zakres programowy były na bieżąco regulowane zmieniającymi się przepisami. W tym aspekcie jednym z ważnych dokonań zespołu Studium Pracy Socjalnej była współpraca z Radą Główną Szkolnictwa Wyższego, w ramach której opracowano ostateczną treść standardu dla kierunku *praca socjalna*, przyjętego rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w lipcu 2007 r. (Dz.U. 2007 nr 164, poz. 1166). Jak się niebawem okazało, standardy nie zdążyły utrwalić się jednak na dobre w systemie, bowiem nowelizacja *Prawa o szkolnictwie wyższym* z 2012 r. (Dz.U. 2012, poz. 572 z późn. zm.), znosząc obowiązujące standardy kształcenia kierunkowego, wprowadziła konieczność tworzenia programów na podstawie Krajowych Ram Kwalifikacji (obecnie Polskiej Ramy Kwalifikacji). Dało to niewątpliwie uczelniom większą swobodę w zakresie treści programowych i możliwość wyraźniejszego sprofilowania swojej oferty, co w konsekwencji spowodowało większe zróżnicowanie na rynku edukacyjnym w obszarze pracy socjalnej (o pozytywnym aspekcie interdyscyplinarności w kształceniu zob. Wódz, Faliszek, 2013, s. 174). Organizacja dydaktyki zgodnie z nowymi wymogami

stanowiła wyzwanie i ogromne przedsięwzięcie zarówno w zakresie modyfikacji programu³⁾, jak i zmiany podejścia osób realizujących program, w stronę silniejszego akcentu na kształcenie konkretnych umiejętności i kompetencji społecznych studentów.

Niewątpliwie najważniejszą zmianą w historii działalności dydaktycznej Studium było uruchomienie pracy socjalnej w postaci samodzielnego kierunku, co miało miejsce w 2009 r. i zamykało okres 15 lat kształcenia do pracy socjalnej w ramach kierunku socjologia. Otwarcie możliwości kształcenia na kierunku praca socjalna było niezwykle istotnym krokiem w dążeniu środowisk akademickich do kształtowania pracy socjalnej jako samodzielnej dyscypliny. Zapisy najnowszej ustawy 2.0 hamują, co prawda, ten proces ze względu na nowy podział dziedzin i dyscyplin naukowych, wśród których nie znalazła swojego miejsca praca socjalna (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września 2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, Dz.U. 2018, poz. 1818), ale nie powodują jego cofnięcia. Dotychczasowy dorobek badawczo-naukowy i doświadczenie praktyczne w tym zakresie powinny mieć i będą z pewnością miały swoją kontynuację, bez względu na ramy prawne. Uruchomienie pracy socjalnej w randze kierunku w sposób istotny wpłynęło na rekrutację kandydatów na studia, bowiem zdecydowanie wzrosła liczba osób świadomie podejmujących naukę w tym obszarze i posiadających choć elementarną orientację w specyfice pracy socjalnej.

Początkowo kierunek praca socjalna funkcjonował w Uniwersytecie Śląskim jedynie na poziomie studiów licencjackich. Wychodząc jednak na przeciw sygnalizowanym potrzebom środowiska oraz wykorzystując możliwości, jakie dały nowe uregulowania prawne, począwszy od roku 2015 uruchomiono studia kierunkowe na poziomie magisterskim. Kandydatom umożliwiono wybór spośród trzech specjalności: *Mediacje i negocjacje*, *Praca socjalna w środowisku*, *Europejskie studia pracy socjalnej i ekonomii społecznej*. W 2018 r. zaproponowano dwie kolejne, uwzględniające potrzeby

³⁾ Osobą odpowiedzialną za przygotowanie pełnej dokumentacji oraz koordynację kolejnych etapów działań była Ewa Leśniak-Berek, pełniąca ówczesnie funkcję dyrektora Instytutu Socjologii ds. dydaktycznych.

społeczne specjalności: *Rewitalizacja i organizowanie społeczności lokalnej* oraz *Praca socjalna i gerontologia społeczna*. Specjalność jest wybierana po pierwszym semestrze studiów, a wśród kandydatów są zarówno absolwenci kierunku praca socjalna, jak i innych (zazwyczaj pokrewnych) kierunków.

O znaczącej pozycji Studium Pracy Socjalnej świadczy jego członkostwo w najważniejszych stowarzyszeniach związanych z pracą socjalną w Polsce i za granicą. Studium jest członkiem Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (PSSPP), Europejskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (EASSW) i Międzynarodowego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (IASSW). Od 1995 r. przedstawiciele Studium obecni są we władzach Sekcji Pracy Socjalnej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego (PTS).

Od początku istnienia Studium jego celem jest kształcenie kompetentnej, profesjonalnej kadry przygotowanej do pracy w szeroko rozumianym obszarze pomocy społecznej oraz specjalistów w dziedzinie wsparcia społecznego. Program nauczania ma charakter interdyscyplinarny, zgodny ze specyfiką zawodu. Pod wpływem stawianych na przestrzeni lat wymogów był modyfikowany i doskonalony (zob. Wódz, 2010, s. 13–17). Absolwenci studiów posiadają przygotowanie do wykonywania zawodu pracownika socjalnego, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Studenci są przygotowywani do pracy w instytucjach pomocy społecznej, w organizacjach pozarządowych, jak również w administracji rządowej i samorządowej, odpowiedzialnej za realizację zadań polityki społecznej w skali lokalnej i regionalnej. Ponadto posiadają umiejętność przeprowadzenia i opracowania diagnozy problemów społecznych oraz konstruowania planów ich rozwiązywania. Warunkiem ukończenia studiów jest przygotowanie pracy dyplomowej w postaci projektu socjalnego, kształcącego wiele kompetencji zawodowych przyszłego profesjonalisty (szerzej ten temat omówiono w tekście E. Leśniak-Berek w drugiej części numeru). Cechą wyróżniającą niniejszą pracę jest wymóg wdrożenia planowanych działań, co stawia ją w szeregu przemyślanych, wymiernych i autentycznych przedsięwzięć na rzecz zdiagnozowanych potrzeb. Projekty są nierzadko wynikiem współpracy podjętej przez studentów w trakcie praktyk zawodowych. Ważnym ich celem jest również zaprezentowanie potencjalnemu pracodawcy umiejętności, kompetencji i możliwości, jakie posiada przyszły absolwent. Częstym wynikiem

tej współpracy jest propozycja zatrudnienia absolwenta w danej placówce lub organizacji.

Ważnym źródłem inspiracji w tworzeniu, udoskonalaniu i realizacji programu kształcenia, a także tematyki projektów socjalnych były i są nadal liczne kontakty z praktykami, czynnymi pracownikami socjalnymi, terapeutami, specjalistami, wolontariuszami oraz przedstawicielami trzeciego sektora regionu. Współpraca z placówkami pomocy społecznej i z organizacjami pozarządowymi jest od początku istnienia Studium traktowana jako ważny i niezbędny element przygotowania zawodowego studentów, zapewniający integrację wiedzy teoretycznej z praktyką (Wódz, Leśniak-Berek, 2008, s. 57–58). W ciągu wielu lat studenci mieli możliwość realizowania wizyt studyjnych i zajęć praktycznych w ramach hospitacji i lustracji terenowych oraz praktyk zawodowych i dyplomowych, odbywanych w różnych jednostkach pomocy społecznej i organizacjach pozarządowych.

Aktywność dydaktyczną Studium określa również udział w licznych projektach edukacyjnych o wymiarze krajowym i międzynarodowym. Od listopada 2005 r. są realizowane działania w zakresie projektu „SOWOSEC”, w ramach którego przygotowano wspólny program nauczania pod nazwą *Praca socjalna i ekonomia społeczna – joint degree study programme*. Program ten łączy współpracę partnerów z Austrii, Czech, Francji, Niemiec, Polski, Słowacji, Szwajcarii i Węgier. W latach 2006–2009 projekt był finansowany w ramach programu SOCRATES Unii Europejskiej. W 2008 r. opracowano na podstawie doświadczeń projektu SOWOSEC program studiów podyplomowych w zakresie *Praca socjalna i ekonomia społeczna*. Przygotowano również wymaganą dokumentację w celu otwarcia tych studiów w Uniwersytecie Śląskim i rozpoczęto procedury akredytacyjne. Następnie przekształcono studia podyplomowe w studia drugiego stopnia najpierw jako specjalność (*Zarządzanie pracą socjalną i ekonomia społeczna*) na kierunku socjologia, a ostatecznie jako specjalność *Europejskie studia pracy socjalnej i ekonomii społecznej* w ramach kierunku praca socjalna.

Od 2010 r. Studium realizuje moduł ICPM (*Inter Cultural Project Management*). Moduł ten stanowi integralną część *SOWOSEC Joint Degree Study Programme* i zakłada coroczne dwu/trzytygodniowe wizyty studyjne studentów realizowane w uniwersytetach partnerskich. W ramach tych wi-

zbyt są realizowane zajęcia dydaktyczne w języku angielskim oraz hospicje w instytucjach i organizacjach zajmujących się pracą socjalną i ekonomią społeczną w regionie. Do tej pory z wymiany skorzystało ponad 50 studentów z FH-Campus Wien w Austrii i Hochschule München w Niemczech.

Kolejną współpracę zainicjowano w 2012 r. w ramach programu CEEPUS (*Central European Exchange Program for University Studies*). Na mocy tego projektu jest realizowana wymiana studentów i nauczycieli akademickich między uniwersytetami partnerskimi. Dzięki finansowaniu ze środków programu CEEPUS, począwszy od roku akademickiego 2012/2013 dziesięcioro studentów wzięło udział w trzytygodniowych zagranicznych wyjazdach studyjnych w ramach modułu ICPM, a cztery studentki uczestniczyły w International Week w University of Debrecen. Dodatkowo w ramach programu CEEPUS w wymienionym okresie dwudziestokrotnie nauczyciele akademicy z krajów partnerskich projektu (Austria, Czechy, Słowacja, Rumunia, Węgry) prowadzili zajęcia dydaktyczne dla studentów kierunku praca socjalna oraz socjologia (na specjalności związanej z pracą socjalną). W ramach niniejszego projektu dwunastokrotnie pracownik Studium realizował zajęcia dydaktyczne w uniwersytetach partnerskich: FH-Campus Wien, Austria, University of Debrecen, Węgry i University of Ostrava, Czechy.

Działalność Studium Pracy Socjalnej polega również na zaangażowaniu w prowadzenie innych form kształcenia i doskonalenia zawodowego. Jednostka ma bogate doświadczenie w dziedzinie prowadzenia kursów szkoleniowych w zakresie specjalizacji I i II stopnia w zawodzie „pracownik socjalny”. Zasadniczym celem zajęć, realizowanych w ramach prowadzonych szkoleń, było umożliwienie osobom pracującym już w zawodzie aktualizacji i uzupełnienia ich dotychczasowej wiedzy i umiejętności (I stopień specjalizacji) lub uzyskanie specjalizacji w pracy z wybraną kategorią klientów pomocy społecznej (II stopień specjalizacji). Pierwszy cykl szkoleniowy dla specjalizacji I stopnia uruchomiono w 1998 r., jednak ze względu na malejące zainteresowanie ogółem zrealizowano tylko dwie jego edycje. Kurs szkoleniowy w zakresie specjalizacji II stopnia w zawodzie pracownik socjalny, oferujący możliwość pogłębienia zawodowych kompetencji w wybranym obszarze, został uruchomiony po raz pierwszy w roku akademickim

2003/2004. W sumie przeprowadzono pięć edycji szkoleń, w tym trzy cieszące się najwyższym zainteresowaniem ze względu na finansowanie przez Europejski Fundusz Społeczny⁴⁾ (chęć udziału w nich zgłosiło blisko 560 osób). Nadzór merytoryczny nad wszystkimi edycjami sprawowała Sabina Pawlas-Czyż. Szkoleniami objęto w sumie ponad 200 osób z województwa: śląskiego, małopolskiego, opolskiego, dolnośląskiego i łódzkiego, realizując doskonalenie w zakresie pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi, ofiarami i sprawcami przemocy, osobami niepełnosprawnymi, osobami zaburzonymi psychicznie oraz z osobami uzależnionymi i ich rodzinami. Ewaluacja *ex post* pozwoliła na wykazanie wyraźnego wzrostu wiedzy i umiejętności w zakresach objętych szkoleniem. Uczestnicy wzięli ponadto udział w badaniu osobistych preferencji zawodowych obejmującym skalę motywacji, preferowane strategie rozwiązywania problemów oraz skalę kompetencji osobistych. Drugi pomiar, przeprowadzony po zakończeniu kursów, wskazywał na podniesienie wszystkich badanych wskaźników. Wzrost samooceny w badanych obszarach miał miejsce u wszystkich pracowników socjalnych uczestniczących w kursach. Dzięki zdobytej wiedzy uczestnicy rozwinęli swoje zawodowe kompetencje oraz nabyli umiejętność modyfikowania własnego stylu pracy, co ma istotne znaczenie dla jakości podejmowanych przez nich działań (zob. Leśniak-Berek, Wódz, 2009, s. 73–84; Leśniak-Berek, Pawlas-Czyż, 2010).

Ważnym udziałem Studium w edukacji ustawicznej było prowadzenie w latach 1997–2012 *Podyplomowych Studiów Organizacji Pomocy Społecznej*. Studia były adresowane do osób chcących doskonalić swoje kompetencje zawodowe z zakresu organizacji i funkcjonowania pomocy społecznej oraz posiadających aspiracje zdobycia uprawnień do kierowania jednostkami or-

⁴⁾ Studium Pracy Socjalnej czyni starania w projektowaniu i pozyskiwaniu środków z Europejskiego Funduszu Społecznego na cele szkoleniowe i badawcze. Efektem tych starań było przygotowanie projektu wysoko ocenionego przez Komisję Oceny Projektów i uzyskanie środków na realizację szkolenia specjalizacji II stopnia w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004–2006 pod nazwą: *Cykl Szkoleń Ustawicznych dla Profesjonalnej Kadry Pomocy Społecznej*, realizowanego w latach 2005–2007. Drugi cykl szkoleń odbył się w roku 2010 i objął ponad 40 uczestników, których przygotowanie do egzaminu zostało wysoko ocenione przez Centralną Komisję Egzaminacyjną (drugie miejsce w kraju pod względem uzyskanej na egzaminie średniej ocen).

ganizacyjnymi w tym obszarze. Kierownikiem studiów podyplomowych była Krystyna Faliszek, a zajęcia były prowadzone przez kadre specjalistów z Uniwersytetu Śląskiego oraz regionalnych ekspertów posiadających bogate doświadczenie praktyczne. W sumie zrealizowano VII edycji studiów trójsemestralnych, którymi objęto blisko 350 uczestników. Warto przy tym podkreślić pozytywne oceny poziomu realizowanego programu, uzyskane w ewaluacji wewnętrznej.

Specyficzną formą kształcenia prowadzoną przez Studium jest współpraca z Kolegiami Pracowników Służb Społecznych, realizowana na mocy porozumienia między Marszałkiem Województwa Śląskiego a Rektorem Uniwersytetu Śląskiego (o uwagach dotyczących współpracy zob. Wódz, 2010, s. 16–18). Pierwszy etap współpracy był realizowany w latach 2006–2012 i obejmował opiekę naukowo-dydaktyczną nad Kolegiami Pracowników Służb Społecznych w Czeladzi i Bielsku-Białej. Dzięki porozumieniom słuchacze trzeciego roku kolegów mieli możliwość uzupełnienia różnic programowych w ramach zajęć na studiach niestacjonarnych w Uniwersytecie Śląskim. Uzyskanie dyplomu uczelni było dodatkowo warunkowane przygotowaniem i obroną pracy dyplomowej w formie projektu socjalnego. Drugi etap współpracy został zapoczątkowany w 2013 r., kiedy to podpisano nowe porozumienie dotyczące opieki naukowo-dydaktycznej nad Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Czeladzi wprowadzające zmianę, na mocy której słuchacze kolegium, deklarujący chęć podjęcia studiów, stają się studentami Uniwersytetu Śląskiego począwszy od semestru pierwszego (a nie dopiero piątego, jak było to wcześniej). Jego postanowienia są realizowane nadal, przy zdecydowanie malejącej jednak liczbie słuchaczy.

W perspektywie 2019 r. jest planowane uruchomienie *szkolenia dla supervisorów pracy socjalnej* wychodzącego naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom pracowników socjalnych, dostrzegających w superwizji szansę na niwelowanie zjawiska wypalenia zawodowego, możliwość skuteczniejszego rozwiązywania problemów klientów, obiektywną ocenę własnej pracy, informację zwrotną w zakresie pełnienia poszczególnych ról zawodowych czy poprawę warunków realizacji zadań (Karwacki, 2014, s. 166–169; Niesporrek, 2014, s. 151–153, Leśniak-Berek, 2015, s. 73–74). Dążenie do uruchomienia szkolenia wynika ponadto z przekonania, że kształcenie w zakresie

superwizji i wzrost liczby specjalistów świadczących profesjonalną superwizję pracy socjalnej przyczyni się niewątpliwie do wyłonienia nowej, ważnej, potrzebnej i cieszącej się wysokim prestiżem profesji w obszarze pomocy społecznej. Szkolenie będzie zapewniało realizację programu zgodnego z Rozporządzeniem z dnia 20 grudnia 2016 r. w sprawie superwizji pracy socjalnej (Dz.U. 2016, poz. 2087). Uczestnicy oprócz zajęć teoretycznych i warsztatowych odbędą 100 godzin praktyk superwizyjnych, kształcących ich kompetencje w zakresie przygotowania i prowadzenia sesji superwizyjnej. Kończąc szkolenie uzyskają prawo podejścia do egzaminu przed Centralną Komisją Egzaminacyjną i zdobycia certyfikatu superwizora.

Oprócz aktywności dydaktycznej Studium realizuje również działalność badawczą i naukową. Jedną z nich jest aktywny udział w organizacji konferencji naukowych integrujących wykładowców, studentów oraz praktyków. Taki charakter miały m.in.: konferencja międzynarodowa *Community Social Action: Focus on the Roles of the Voluntary Sector in Poland and USA* (27–29.10.1997 r., Katowice); VIII Zjazd Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (25–26.09.1998 r., Katowice); międzynarodowa konferencja *Praca socjalna i wolontariat w jednoczącej się Europie* (04–05.05.2002 r., Katowice), seminarium naukowe *Organizowanie społeczności lokalnej w przeciwdziałaniu marginalizacji społecznej* (18.03.2003 r., Katowice), seminarium naukowe zorganizowane przez Studium Pracy Socjalnej oraz Sekcję Pracy Socjalnej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego pt.: *Nowe obszary wykluczenia społecznego i innowacyjne pomysły w obszarze polityki społecznej i pracy socjalnej* (02.06.2008 r., Katowice), seminarium naukowe *Ewaluacja w projektach systemowych ośrodków pomocy społecznej* (02.12.2011 r., Katowice), konferencja naukowa *Peryferie społeczne we współczesnej Europie* (25.11.2014 r., Katowice), międzynarodowe seminarium *Comparing the Experiences of People in their 50s and 60s of the Changes after the Fall of Communism* (23.06.2016 r., Katowice), konferencja *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich – nowe perspektywy dla środowiskowej pracy socjalnej* (14.06.2018 r., Wojkowice) czy wreszcie konferencja pt. *Oblicza i wymiary pracy socjalnej*, zorganizowana z okazji jubileuszu 25 lat kształcenia do zawodu pracownika socjalnego w Studium Pracy Socjalnej przy aktywnym współudziale praktyków (22.11.2018 r., Katowice).

W organizowaniu konferencji uczestniczy także aktywnie Koło Naukowe Studium Pracy Socjalnej. Studenci zrzeszeni w Kole działają na dwu płaszczyznach. Pierwsza z nich dotyczy organizowanych spotkań z osobami zajmującymi się szeroko pojętymi działaniami pomocowymi (głównie m.in. członków zarządu polskiej La Strady, katowickich streetworkerów, kuratorów sądowych, specjalistów z obszaru pracy z ofiarami i sprawcami przemocy, osobami bezdomnymi, seniorami czy organizatorami społeczności lokalnych). Spotkania mają najczęściej charakter warsztatów lub otwartych wykładów, po których odbywają się dyskusje z zaproszonymi gośćmi. Drugą płaszczyzną, na której skupia się działalność, są akcje charytatywne. Koło Naukowe jest inicjatorem corocznej świątecznej zbiórki zabawek, słodyczy i książek dla dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, połączonej z konkursami, kiermaszem i tradycjami świątecznymi przy wspólnym stole. Podobna akcja odbywa się z okazji Dnia Dziecka pt. *Uśmiech dla dzieciaków*.

Pracownicy Studium Pracy Socjalnej uczestniczą również w licznych projektach badawczych w ramach indywidualnych grantów, a także własnych badań statutowych. Są to zarówno projekty krajowe, jak i międzynarodowe. W pierwszej grupie mieści się udział w projekcie *CERTS dla Polski – Centrum zasobów badań w pracy socjalnej (Centre Européen de ressources pour la recherche en travail social)*, koordynowanym przez Katedrę Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, finansowanym w ramach V Programu Ramowego UE w latach 2002–2007, czy udział w charakterze ekspertów w projekcie Instytutu Spraw Publicznych pt. *W poszukiwaniu polskiego modelu gospodarki społecznej – budujemy nowy Lisków* (2004–2006). W roku 2008 zrealizowano projekt badawczy pt. *Ekonomia społeczna w województwie śląskim*. Wybrane przykłady. Projekt obejmował między innymi sporządzenie ekspertyzy przygotowanej dla Instytutu Spraw Publicznych w ramach projektu IW EQUAL.

W zakresie współpracy międzynarodowej w latach 2004–2005 Kazimiera Wódz i Krystyna Faliszek wzięły udział w międzynarodowym projekcie badawczym Centre de Droit Compare du Travail et de la Securite Social – CNRS/Universite Montesquieu Bordeaux IV: *Le risque vieillesse en Europe: quels droits, quelles protections?*, finansowanym przez rząd francuski. Od 2010 r. pracownicy Studium są członkami zespołu działającego

w ramach międzynarodowej korporacji *Network for Comparative Research on Professions* (N-CORP). W skład konsorcjum wchodzi partnerzy z uniwersytetów i jednostek badawczych z Danii, Finlandii, Islandii, Norwegii, Polski, Szwecji (koordynator projektu) i Wielkiej Brytanii. Efektem nawiązanej współpracy są spotkania warsztatowe oraz międzynarodowa publikacja pt. *Social and Caring Professions in European Welfare States. Policies, services and professional practices*, (Blom, Evertsson, Perlinski, 2017). W latach 2014–2017 pracownicy Studium weszli w skład polskiego zespołu badawczego, kierowanego przez Kazimierę Wódz w ramach międzynarodowego projektu badawczego *RESCuE – Patterns of Resilience during Socioeconomic Crises among Households in Europe*, finansowanego w ramach VII Programu Ramowego UE. Koordynatorem projektu był Institute of Employment Research (IAB) w Niemczech. Celem głównym projektu była identyfikacja socjoekonomicznych i kulturowych praktyk radzenia sobie ze skutkami kryzysu ekonomicznego z roku 2008 przez gospodarstwa domowe żyjące w ubóstwie w różnych krajach i regionach UE. W badaniach uwzględniono różnice wynikające z odmienności modeli państwa opiekuńczego w krajach partnerskich, miejsca zamieszkania (region, miasto–wieś), oddziaływania czynników o charakterze kulturowym (np. przynależności do grup mniejszościowych) i społecznym (status socjoekonomiczny, typ gospodarstw domowych itp.).

Warto podkreślić, że pracownicy Studium uczestniczyli także w kilku projektach europejskich, realizowanych przez inne zespoły. Jednym z pierwszych większych projektów międzynarodowych, prowadzonych w Uniwersytecie Śląskim w ramach V Programu Ramowego UE, był realizowany w latach 2003–2006 program *Organised Civil Society and European Governance* (CIVGOV), na którego czele stał Carlo Ruzza z Uniwersytetu w Trento, a badaniami w Polsce kierowała Kazimiera Wódz. Kluczowym wątkiem projektu była ocena otwartości i reaktywności systemów politycznych na inicjatywy i oczekiwania zgłaszane przez organizacje obywatelskie (Wódz, 2008). Kolejne projekty z udziałem pracowników Studium to: *Citizenship, Identity and Diversity in the EU*, finansowany przez James Madison Trust (2004–2005), oraz *Space, Place and Historical and contemporary articulations of regional, national and European identities through work and*

community in areas undergoing economic restructuring SPHERE – VII Program Ramowy UE, koordynowany przez Middle East Technical University z Turcji (2008–2011). Jednym z niedawno realizowanych działań był podjęty w 2016 r. projekt *Comparing the Experiences of People in their 50s and 60s of the Changes after the Fall of Communism* obejmujący międzynarodową współpracę z instytucjami partnerskimi z Czech, Polski, Słowacji i Węgier. Projekt zakładał opracowanie innowacyjnej metody badawczej, która pozwoli na realizację badań porównawczych i powtórne aplikowanie do Funduszu w celu finansowania międzynarodowych badań.

Niezwykle ważną dla funkcjonowania Studium jest – wspomniana już – szeroka współpraca z otoczeniem. Skupiając się na tym aspekcie, należy podkreślić przede wszystkim działania przynoszące wymierne korzyści zarówno dla studentów kierunku praca socjalna, jak i dla środowiska. Wskazując tylko na wybrane zakresy i formy działań, warto wspomnieć o nawiązaniu w 2010 r. ścisłej współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Urzędem Miasta oraz Centrum Integracji Społecznej w Świętochłowicach. Celem podjętej współpracy jest wytworzenie sieci wsparcia i pomocy w rewitalizacji Lipin⁵⁾, a także dostosowanie oferty dydaktycznej Instytutu Socjologii do oczekiwań pracodawców. Wychodząc naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom środowiskowym dzielnicy, dzięki współpracy Urzędu Miejskiego, Studium Pracy Socjalnej oraz Koła Naukowego Pracy Socjalnej otwarto we wrześniu 2012 r. świetlicę środowiskową. Od kwietnia 2013 r. studenci i pracownicy Studium są czynnie zaangażowani w Program Aktywności Lokalnej *Razem Możemy Więcej* w Lipinach. Głównym celem powstałego laboratorium społecznego jest wspieranie procesów aktywizacji i integracji społecznej mieszkańców dzielnicy oraz przywracanie zdolności do podejmowania własnych inicjatyw w odpowiedzi na pojawiające się potrzeby. W ramach laboratorium studenci kierunku praca socjalna realizują wolontariat, praktyki i projekty socjalne przy aktywnym udziale mieszkańców i w celu poprawy ich sytuacji, m.in: Klub Aktywnych Pań, Klub Seniora, Klub Młodzieżowy Okejka, Klub Malucha.

⁵⁾ Dzielnica Świętochłowic o wysokim wskaźniku degradacji społecznej, ekonomicznej i ekologicznej.

Kolejnym wartym wyróżnienia działaniem w partnerstwie jest nawiązanie w kwietniu 2012 r. współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Śląskiego (Wydział Europejskiego Funduszu Społecznego). Jedną z form współdziałania był udział pracowników naukowo-dydaktycznych Studium w warsztatach eksperckich organizowanych w kontekście perspektywy finansowej 2014–2020 Europejskiego Funduszu Społecznego. Zrealizowane warsztaty dotyczyły omówienia propozycji objęcia wsparciem działań w obszarze edukacji, umiejętności i uczenia się przez całe życie, zatrudnienia i mobilności pracowników oraz włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa.

O sieciowym charakterze działań podejmowanych przez Studium świadczy powołanie w 2016 r. Rady Programowej Kierunku Praca Socjalna (RPKPS), w skład której weszli przedstawiciele otoczenia instytucyjnego, społecznego, gospodarczego, kulturalnego i samorządu terytorialnego (skład Rady powiększa się sukcesywnie i obecnie obejmuje 29 członków⁶⁾). Do zadań RPKPS należy w szczególności przedstawianie oczekiwań wobec absolwentów kierunku praca socjalna, analizowanie i opiniowanie programów kształcenia oraz programów praktyk, rekomendowanie tematów prac dyplomowych, weryfikacja zakładanych i osiągniętych efektów kształcenia, udział w procesie kształcenia i w dodatkowych formach edukacji, a także rekomendowanie problematyki badań naukowych. Posiedzenia odbywają się cyklicznie raz w semestrze, a w ich ramach podjęto wiele ustaleń, m.in. zmodyfikowano zasady realizacji praktyk zawodowych i dyplomowych na kierunku, podpisano porozumienia dotyczące realizacji praktyk superwizyjnych z ośrodkami pomocy społecznej, podjęto dyskusję na temat rosnących potrzeb w zakresie zatrudniania absolwentów kierunku praca socjalna oraz medialnego wizerunku zawodu pracownika socjalnego. Partnerzy Rady wzięli czynny udział w konferencji naukowej w ramach obchodów jubileuszu 25 lat kształcenia do zawodu pracownika socjalnego w Studium Pracy Socjalnej UŚ, dzieląc się cennymi doświadczeniami praktycznymi. W najbliższej przyszłości jest planowany współudział członków rady w organizacji otwartych wykładów z obszaru pracy socjalnej/polityki społecz-

⁶⁾ Stan w grudniu 2018 r.

nej dla licealistów (kandydatów na studia) oraz w promocji pracy socjalnej w nowych mediach (w formie krótkich wywiadów ekspertów). Stałym punktem spotkań jest zgłaszanie przez podmioty propozycji tematyki prac dyplomowych, z których pierwsze doczekały się już realizacji, a kilka jest w trakcie wdrażania.

Szczególnie cenną formą współpracy jest kontakt z praktykami w obszarze pracy socjalnej przez ich udział w procesie kształcenia. Zajęcia dla studentów prowadzą specjaliści między innymi w zakresie: interwencji kryzysowej, terapii uzależnień, zaburzeń psychicznych czy problemu przemocy. Są to zajęcia wysoko oceniane przez studentów w procesie ewaluacji. Dostarczają umiejętności praktycznych i kształcą niezbędne w zawodzie profesjonalne kompetencje.

Najmocniej zaakcentowaną i rozwiniętą płaszczyzną współpracy jest atrakcyjny program praktyk zawodowych, w trakcie których studenci nabywają i doskonalą umiejętności niezbędne do wykonywania zawodu. Praktyki zawodowe na kierunku praca socjalna mają na celu zapoznanie studentów ze specyfiką funkcjonowania jednostek organizacyjnych pomocy społecznej oraz instytucji i organizacji zajmujących się pomocą i pracą socjalną na rzecz grup wymagających wsparcia. Studenci poznają specyfikę środowiska zawodowego, kształtują umiejętności zawodowe związane bezpośrednio z miejscem odbywania praktyki. Poznają rodzaj świadczonych usług, wymiary problemów i stan zaspokojenia potrzeb klientów przez placówki wsparcia. Kształtują ponadto umiejętności skutecznego komunikowania się w organizacji, współpracy z innymi specjalistami czy pracy w zespole interdyscyplinarnym. Doskonalą organizację pracy własnej, pracy zespołowej oraz efektywnego zarządzania czasem, sumienności i odpowiedzialności za powierzone zadania.

Ostatnim z obszarów działalności Studium Pracy Socjalnej jest aktywność ekspercka. Na potrzeby instytucji polityki społecznej zespół naukowo-badawczy Studium opracowuje specjalistyczne raporty, diagnozy społeczne oraz rekomendacje. Aktywnie uczestniczy zarówno w rolach ekspertów, jak i partnerów w seminariach, konferencjach i projektach badawczych, inicjowanych przez interesariuszy zewnętrznych, co owocuje obustronnymi korzyściami i wzmacnia efektywność podejmowanych działań. Wskazując

jedynie na wybrane działania – w 2006 r. opracowano pod kierunkiem Kazimierzy Wódcz raport zespołu zadaniowego ds. kształcenia i doskonalenia zawodowego kadr służb pomocy społecznej. Na jego podstawie w 2007 r. opracowano na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej raport na temat stanu służb społecznych województwa śląskiego. W 2013 r. pod kierunkiem Krystyny Faliszek sporządzono aktualizację tego programu. W tym samym roku, na zlecenie Urzędu Miasta, został przygotowany projekt Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla miasta Katowice. W latach 2012–2013 przeprowadzono diagnozę problemów i potrzeb dzielnicy Lipiny, zleconą przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Świętochłowicach. Natomiast w 2016 r. Uchwałą Rady Wydziału Nauk Społecznych przy Studium Pracy Socjalnej powstało Centrum Badań Innowacji Społecznych (CBIS), które funkcjonuje w strukturze Obserwatorium Procesów Miejskich i Metropolitalnych Uniwersytetu Śląskiego. Strategicznym celem powołania Centrum Badań Innowacji Społecznych było rozwijanie badań społecznych ukierunkowanych na transformację sfery publicznej. Instytucjonalna przestrzeń badawczo-edukacyjna CBIS łączy zaangażowanie społeczne, tradycyjnie identyfikowane z organizacjami społecznymi, z profesjonalną perspektywą akademicką. W latach 2016–2017 Centrum realizowało na zlecenie gminy Wojkowice autorski projekt *Wojkowickie Laboratorium Rewitalizacji Społecznej*. Zarząd Województwa Śląskiego przyznał dotację, która została przeznaczona na działania wspierające gminę Wojkowice w procesie opracowywania programu rewitalizacji. W ramach tego programu Centrum przeprowadziło kompleksową diagnozę społeczną, której rezultatem była monografia pt. *Wojkowickie Laboratorium Rewitalizacji Społecznej* (Wódcz, Klimek, 2017).

PODSUMOWANIE

Zaprezentowany przegląd najważniejszych dokonań i aktywności niezaprzeczalnie wskazuje, że doświadczenia zdobyte w trakcie 25-letniej pracy dydaktycznej, szkoleniowej, badawczej i naukowej stawiają Studium Pracy Socjalnej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w szeregu ośrodków mających istotne znaczenie w kształceniu i badaniach dla pracy socjalnej.

Wieloobszarowa aktywność wpisuje się w działania wzmacniające proces profesjonalizacji zawodu i w dążenia osiągnięcia pozytywnej zmiany w systemie pomocy. Otwartość na potrzeby znajduje wyraz w programie studiów modyfikowanym na bieżąco zgodnie z wymaganiami współczesnego rynku pracy. Stanowi to wynik wieloletniej i stałej współpracy ze środowiskiem, w tym z licznymi instytucjami i organizacjami pożytku publicznego, zajmującymi się problemami społecznymi oraz zatrudniającymi absolwentów kierunku praca socjalna. Kształcenie szerokich kompetencji czyni z absolwentów twórców, innowatorów i refleksyjnych krytyków, co stopniowo znajduje swoje odzwierciedlenie w osiągniętych efektach ich pracy (zob. teksty absolwentów: Badora, Długi, Jaros, Klimek, Mandrysz w niniejszym numerze). Badania poszczególnych pracowników jednostki obejmują różne zagadnienia, metody i zakresy funkcjonowania w przestrzeni pracy socjalnej (zob. teksty pracowników: Wódz, Dzienniak-Pulina, Faliszek, Klimek, Leśniak-Berek, Niesporek, Pawlas-Czyż, Mandrysz, Słania w niniejszym tomie), umacniając przekonanie o konieczności intensyfikacji działań na rzecz podniesienia społecznej świadomości specyfiki, a zarazem wieloaspektowości zawodu. Podsumowując ćwierćwiecze funkcjonowania Studium, należy wspomnieć, że świadomość obszarów wymagających doskonalenia toruje drogę do dalszego rozwoju i poszukiwania wciąż nowych inspiracji i płaszczyzn do podejmowanych działań, uwzględniając przy tym zmieniającą się rzeczywistość społeczno-gospodarczą oraz prawną.

BIBLIOGRAFIA

- Blom, B., Evertsson, L., Perlinski, M. (2017). *Social and Caring Professions in European Welfare States. Policies, services and professional practices*. Bristol: Policy Press.
- Karwacki, A. (2014). Superwizja w ocenie pracowników socjalnych. W: M. Grewiński, B. Skrzypczak, *Superwizja pracy socjalnej* (s. 156–178). Warszawa: Wydawnictwo WSP im. J. Korczaka.
- Leśniak-Berek, E., Wódz, K. (2009). Dylematy kształcenia dla pracy socjalnej. Z doświadczeń Studium Pracy Socjalnej Uniwersytetu Śląskiego. W: W. Szymczak, *Współczesne wyzwania i metody pracy socjalnej* (s. 67–86). Lublin: TN KUL.
- Leśniak-Berek, E., Pawlas-Czyż, S. (2010). Doskonalenie zawodowe kadr pomocy społecznej – refleksje z pola praktyki. W: K. Wódz, K. Faliszek, *Przeobrażenia*

- w pomocy społecznej a edukacja i doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych w Polsce i Republice Słowackiej* (s. 141–157). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Leśniak-Berek, E. (2015). Superwizja szansą na poprawę społecznego wizerunku pracowników socjalnych. W: J. Krzyszkowski, *Praca socjalna w poszukiwaniu tożsamości* (s. 69–82). Warszawa: Wydawnictwo APS.
- Niesporek, A. (2014). Superwizja pracy socjalnej w instytucjach pomocy i integracji społecznej. Badania kierowników instytucji. W: M. Grewiński, B. Skrzypczak, *Superwizja pracy socjalnej* (s. 145–155). Warszawa: Wydawnictwo WSP im. J. Korczaka.
- Wódz, K. (1999). Profesjonalizm jako podstawowy wyznacznik tożsamości zawodowej pracownika socjalnego. W: A. Niesporek, K. Wódz, *Praca socjalna w Polsce: badania, kształcenie, potrzeby praktyki. Materiały z VII Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w Katowicach* (s. 143). Katowice: Śląsk.
- Wódz, K. (red.). (2008). *Negocjowana demokracja czyli europejskie governance po polsku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wódz, K. (2010). Kilka refleksji na temat aktualnych i przyszłych wyzwań dla edukacji i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych w Polsce. W: K. Wódz, K. Faliszek, *Przeobrażenia w pomocy społecznej a edukacja i doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych w Polsce i Republice Słowackiej* (s. 13–26). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Wódz, K., Faliszek, K. (2013). Dylematy, wyzwania i perspektywy rozwoju w kształceniu pracowników socjalnych w Polsce. W: A. Kotlarska-Michalska, K. Piątek, *Praca socjalna – jej dyskursy. Usytuowania i profile* (s. 171–179). Toruń–Bydgoszcz: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Wódz, K., Klimek, M. (red.). (2017). *Wojkowickie Laboratorium Rewitalizacji Społecznej*. Wojkowiec: Oficyna Wydawnicza WW.
- Wódz, K., Leśniak-Berek, E. (2008). Studium Pracy Socjalnej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego – doświadczenia w kształceniu i badaniach dla pracy socjalnej. W: B. Matyjas, M. Porąbaniec, *W drodze ku profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego* (s. 57–66). Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej.

Akty prawne

- Dz.U. 2007, Nr 164, poz. 1166.
Dz.U. 2012, poz. 572 z późn. zm.
Dz.U. 2018, poz. 1818.
Dz.U. 2016, poz. 2087.

CONTRIBUTION OF THE SOCIAL WORK STUDY OF THE INSTITUTE OF SOCIOLOGY THE UNIVERSITY OF SILESIA IN THE PROCESS OF PROFESSIONALISATION OF THE SOCIAL WORKER PROFESSION – HISTORICAL OUTLINE

ABSTRACT

The main goal of the article is to present the achievements of the Social Work Unit at the Institute of Sociology of the University of Silesia, accumulated during the 25 years of its functioning. Aside from the rich experience in terms of educating towards the position of a social employee, the unit is characterized by scientific research activity and is engaged in numerous cooperative endeavours locally, nationally and internationally. The entirety of the activity contributes to the pursuit of processes that strengthen the professionalism and prestige of the job of a social employee. The activity results from the belief in the significance of combining theory and practice, which is evidenced in the various forms of the realized tasks. The text was created for the 25th anniversary of the existence of the Social Work Unit and is a summary of the most important achievements.

Keywords: education for social work, research in social work, cooperation